

VILNIAUS ŠV. KOTRYNOS STAČIATIKIŲ PARAPIJA 1925–1936 METAIS: OPOZICIJOS VARŠUVOS BAŽNYTINEI VADOVYBEI ŽIDINYS

Andrius Marcinkevičius

Doktorantas
Vilniaus universiteto
Istorijos fakulteto
Naujosios istorijos katedra
Tel. 268 72 86

Įvadinės pastabos

Promaskvietiško kanoninio pavaldumo Vilniaus šv. Kotrynos stačiatikių parapijos įkūrimas ir raida yra iki šiol išsamiai neatskleista Stačiatikių bažnyčios Lietuvoje istorijos tema. Pastaraisiais metais išleistose Lietuvos istorikų monografijose labiau susikoncentruota į Stačiatikių bažnyčios istorijos problematiką tarpukario Lietuvos Respublikoje ir sovietinėje Lietuvoje, o tarpukario Lenkijos sudėtyje atsidūrusios Rytų Lietuvos (Vilniaus krašto) stačiatikių praeičiai skirta mažiau dėmesio. Šiuo straipsniu norėtusi prisidėti prie Vilniaus miesto stačiatikių bendruomenės istorijos tyrimų atskleidžiant vieną iš epizodų – vienintelės tarpukario Lenkijoje Maskvos patriarchytai pavaldžios parapijos veiklos ypatumus.

Stačiatikių bažnyčios tarpukario Rytų Lietuvoje istorija fragmentiškai atsispindi istorikų R. Laukaitytės¹ bei A. Marcinkevičiaus ir

S. Kaubrio² veikaluose, taip pat G. Šlevio knygoje, skirtoje Vilniaus miesto stačiatikių cerkvių istorijos apžvalgai³. Norėtusi, naudojantis neskelbtais dokumentais ir istoriografijoje nenaudotomis spaudos publikacijomis, išplėtoti šią temą, patikslinti kai kuriuos minėtų autorių faktus. Reikia pasakyti, kad Vilniaus šv. Kotrynos parapija minima rusų⁴ ir lenkų⁵ istoriografijoje. Pirmoji akcentuoja jos veiklą kaip pozityvų to meto reiškinių, o antroji – kaip nevykusį bandymą priešintis Lenkijos stačiatikių bažnyčios vadovybei.

Vilniaus šv. Kotrynos parapijos raidos peripetijas autoriui tapo įmanoma vertinti remiantis archyviniais dokumentais (Vilniaus ir

² Marcinkevičius A., Kaubrys S. Lietuvos Stačiatikių bažnyčia 1918–1939 m. Vilnius: Vaga, 2003.

³ Шлевис Г. Православные святые Вильнюса: страницы истории. Vilnius: SAVO, 2003.

⁴ Цыпин В. История Русской Церкви 1917–1997. Москва: Изд. Спасо-Преображенского Валаамского монастыря, 1997, т. 9.

⁵ Suchenek-Suchocka H. Państwo a cerkiew prawosławna w Polsce i w państwach ościennych. Warszawa, 1930. 95 s.; The Orthodox Eastern Church in Poland: Past and present. London: The Polish research centre, 1942.

¹ Laukaitytė R. Stačiatikių bažnyčia Lietuvoje XX amžiuje. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2003.

Lydos stačiatikių arkivyskupo, Vilniaus stačiatikių dvasinės konsistorijos bei šv. Kotrynos bendruomenės atstovų susirašinėjimas, taip pat šią medžiagą papildė įvairūs minėtos konsistorijos ir Lenkijos stačiatikių bažnyčios Šventojo sinodo nutarimai⁶. Pasinaudota tarpukario Vilniaus miesto rusiškos spaudos (*Виленское утро, 1921–1927, Наше время, 1930–1939*) publikacijomis, kuriose atsispindi 1924–1925 m. išryškėję nesutarimai tarp Vilniaus stačiatikių dvasininkijos ir šv. Kotrynos parapijos steigėjų, kiti bendruomenės veiklos aspektai.

Šaltiniuose ir istoriografijoje iškyla šio straipsnio tyrimo objekto pavadinimo problema. Tarpukario Vilniaus spaudoje vartojami ir kitokie šv. Kotrynos parapijos pavadinimai – „Senoji stačiatikių bažnyčia“, „Vilniaus šv. Kotrynos patriarchinė parapija“, „Vilniaus šv. Kotrynos patriarchinė bendruomenė“. Terminų painiava susidarė dėl aiškiai neapibrėžto minėtos parapijos juridinio statuso (*žr. 2 ir 4 poskyrį*).

Šio straipsnio tikslas, pasiremiant išanalizuota medžiaga, – apibrėžti opozicijos Lenkijos stačiatikių bažnyčiai susidarymo Vilniaus krašte priežastis; atskleisti promaskvietiškos Vilniaus šv. Kotrynos parapijos įkūrimo aplinkybes, bandymų ją legalizuoti problemą, išskirti svarbiausius parapijos tikslus bei veiklos bruožus; išanalizuoti pagrindines minėtos bendruomenės narių nuostatas kanoninio pavaldumo klausimu; akcentuoti parapijos veiklos padarinius.

1. Opozicijos Lenkijos stačiatikių bažnyčiai susidarymo Rytų Lietuvoje priežastys

Nesutarimai Rytų Lietuvos stačiatikių gretose kilo po to, kai ši teritorija 1920–1939 m. buvo

integruota į Lenkijos Respublikos sudėtį. Iki Pirmojo pasaulinio karo Rusijos imperijos sudėtyje egzistavo 1839 m. įkurta Lietuvos stačiatikių vyskupija (daugiausia Kauno ir Vilniaus gubernijų ribose), kurios administracinis centras buvo Vilniuje, priklausiusi Rusijos stačiatikių bažnyčios jurisdikcijai. 1914–1918 m., vykstant Pirmajam pasauliniam karui, vyskupijos vadovybė ir dalis dvasininkų pasitraukė į atokesnes Rusijos gubernijas. 1917 m. Lietuvos stačiatikių vyskupija nominaliai [dėl vokiečių okupacijos – *aut. pastaba*] tapo pavaldi po daugiau kaip 200 metų pertraukos atkurtam Maskvos patriarchatui⁷.

Pirmaisiais pokario metais į Vilnių ėmė grįžti į Rusijos gilumą pasitraukę, taip pat bolševikų persekiojami stačiatikių dvasininkai. 1918–1920 m. Rytų Lietuvoje pamažu buvo atkuriamas Maskvos patriarchatui lojali bažnytinė organizacija, vadovaujama laikinojo Lietuvos ir Vilniaus vyskupo Eleuterijaus (Dmitrijaus Bogojavlenskio). 1917–1921 m. jis buvo laikinai einantis Lietuvos ir Vilniaus stačiatikių vyskupo pareigas. 1919 m. sausio 1 d. Eleuterijaus iniciatyva pradėjo dirbti Lietuvos stačiatikių vyskupijos taryba (toliau – LSVT).

1920 m. Rytų Lietuvą prijungus prie Lenkijos, ikikarinės Lietuvos stačiatikių vyskupijos teritorija (daugiausia buvusių Vilniaus ir Kauno gubernijų žemės) buvo padalyta tarp dviejų valstybių. 1922 m. Lenkijos stačiatikių bažnyčia, remiama Lenkijos vyriausybės, ėmėsi integruoti Vilniaus krašto stačiatikius į savo struktūrą. 1923 m. Vilniaus miestas tapo Varšuvos stačiatikių metropolijai pavaldžios Vil-

⁶ Lietuvos valstybės istorijos archyvo Vilniaus stačiatikių vyskupijos dvasinės konsistorijos fondas (f. 605).

⁷ 1700 m. Maskvos patriarcho pareigybę panaikino Rusijos caras Petras I. Iki 1917 m. Rusijos stačiatikių bažnyčios galva buvo caras, valdęs ją per paties skiriamą Švenčiausiąjį sinodą, kurį sudarė pasaulietis sinodo oberprokuratoras ir nariai dvasininkai. Maskvos patriarchatas buvo atkurtas 1917–1918 m. įvykusiame Rusijos stačiatikių bažnyčios visuotiniame susirinkime.

niaus ir Lydos vyskupijos centru. 1923 m. sausio 17 d. pranešime Vilniaus stačiatikių dvasinei konsistorijai Vilniaus ir Trakų dekanas šventikas Vasilijus Beliajevas nurodė 1922 m. Vilniuje buvus dešimt stačiatikių cerkvių (Skaisčiausiosios Dievo Motinos Ėmimo į dangų katedra (*Пречистенский собор*), Šv. Mikalojaus, Dievo Motinos Apreiškimo (*Знаменская*), Šv. Konstantino ir Mykolo (Romanovų), Naujininkų Šv. Aleksandro Neviškio, kapinių Šv. Eufrosinijos, Šnipiškių Šv. Arkangelo Mykolo, Šv. Paraskevijos (*Пятницкая*), Šv. Kotrynos, Antakalnio Šv. Vladimiro⁸), tačiau pamaldos vyko tik septyniose. Minėto šventiko teigimu, Vilniuje gyveno apie 8000 stačiatikių⁹. 1929 m. Vilniaus ir Trakų laikinojo dekanas Levo Savickio minimi duomenys panašūs: Vilniuje veikė penkios etatinės ir dvi filijinės cerkvės, parapijėčių skaičius siekė apie 8000 žmonių¹⁰.

Dalies Rytų Lietuvos stačiatikių nepasitenkinimą sukėlė ne tiek minėtas integracijos į Lenkijos stačiatikių bažnyčią faktas, kiek pastarosios autokefalijos siekis bei santykių su Konstantinopolio patriarchytu užmezgimas, ignoruojant neigiamą šiuo požiūriu Maskvos patriarchyto poziciją ir neužsitikrinus paramos. Tai tapo pirmąją svarbia priežastimi atsirasti Rytų Lietuvoje parapijai, pavaldžiai ne Varšuvos ir visos Lenkijos metropolitui, o Maskvos patriarchyui. Autokefalijos idėja ir jos įgyvendinimo būdas neišvengiamai sukėlė Lenkijos stačiatikių vyskupų nesutarimus.

Lietuvos ir Vilniaus stačiatikių arkivyskupas Eleuterijus buvo Maskvos patriarchyto ša-

lininkas ir nesutaikomas Lenkijos stačiatikių bažnyčios autokefalijos priešininkas. Jo ir Lenkijos vyriausybės remiamo metropolito Georgijaus (Jaruševskio) konfrontacija nutrūko 1922 m. rugsėjo 6 d. Lenkijos stačiatikių bažnyčios sinodui nutarus pašalinti Eleuterijų iš Vilniaus stačiatikių katedros. Nuo 1922 m. rugsėjo 7 d. iki 1923 m. sausio 8 d. Vilniaus katedros valdytojo pareigas laikinai ėjo metropolitas Georgijus, 1923 m. sausio 10 d. jas perėmė Lucko vyskupas Aleksijus (Gromadskis)¹¹. 1923 m. gegužės 2 d. Lenkijos stačiatikių bažnyčios sinodo nutarimu į Vilnių buvo paskirtas Varšuvai lojalus arkivyskupas Teodosijus (Feodosjevas). Jam suteiktas Vilniaus ir Lydos arkivyskupo titulas eliminuojant žodį „Lietuvos“¹². Dalies stačiatikių šventikų ir bendruomenės narių nepasitenkinimo priežastimi tapo Lenkijos stačiatikių bažnyčios sinodo įsakas nuo 1922 m. rugsėjo neminėti pamaldose arkivyskupo Eleuterijaus vardo, o jį pakeisti Lenkijos stačiatikių hierarchų vardais. Gana drastiškas arkivyskupo problemos sprendimas inspiravo Vilniaus stačiatikių bendruomenės narių pasiskirstymą (nepaisant proporcingumo) į nušalintojo Eleuterijaus ir paskirtojo Teodosijaus šalininkus ir tapo dar viena priežastimi atsirasti promaskvietiška Šv. Kotrynos parapijai.

Prieštariniai buvo vertinami Lenkijos stačiatikių bažnyčios įvykdyti administraciniai pakeitimai ir kalendoriaus reforma, kurių pagrindinis tikslas buvo pajungti Rytų Lietuvos stačiatikius Varšuvos dvasiniam centrui. 1923 m. administracinėje srityje vietoj LSVT įkurta Vil-

⁸ 1922 m. Šv. Vladimiro cerkvė faktiškai buvo jau atimta iš Stačiatikių bažnyčios ir perduota Lenkijos kariuomenės poreikiams.

⁹ 1923 m. sausio 17 d. Vilniaus ir Trakų dekanas V. Beliajevo pranešimas Nr. 64 Vilniaus stačiatikių dvasinei konsistorijai (toliau – VSDK) // Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA). F. 605, ap. 11, b. 6, l. 7–9.

¹⁰ 1929 m. vasario 24 d. Vilniaus ir Trakų laikinojo dekanas L. Savickio 1928 m. ataskaita // *Ibid.*, b. 108, l. 35–37.

¹¹ 1922 m. spalio 30 d. Lenkijos tikybų reikalų ir švietimo ministerijos pranešimas Nr. 9109 Vilniaus šv. Trejybės vienuolyno archimandritui Antonijui // *Ibid.*, b. 2, l. 23; 1923 m. vasario 20 d. Lenkijos tikybų reikalų ir švietimo ministerijos pranešimas Nr. 1384 VSDK // *Ibid.*, b. 3, l. 4.

¹² 1923 m. gegužės 2 d. Lenkijos stačiatikių bažnyčios (toliau – LSB) sinodo nutarimas Nr. 153 laikinajam Vilniaus vyskupui Aleksijui // *Ibid.*, b. 24, l. 39.

niaus stačiatikių dvasinė konsistorija (toliau – VSDK). LSVT nariai, laikantis 1917–1918 m. Rusijos stačiatikių bažnyčios visuotinio susirinkimo nuostatų, 1921 m. buvo išrinkti Lietuvos vyskupijos visuotiniame susirinkime. VSDK narių kandidatūros nuo 1923 m. buvo teikiamos Vilniaus ir Lydos arkivyskupo bei tvirtinamos Lenkijos stačiatikių bažnyčios vadovybės ir valdžios įstaigų, t. y. narių renkamumo principas pakeistas skyrimu į pareigas. Vilniaus stačiatikių dvasininkijos gretose kilus diskusijoms šiuo klausimu, 1923 m. rugsėjo 12 d. Lenkijos stačiatikių bažnyčios sinodas atmetė arkivyskupo Teodosijaus paklausimą dėl galimybės atkurti renkamą vyskupijos tarybą motyvuodamas, jog to nenumato 1922 m. sausio 30 d. „Lenkijos vyriausybės ir Lenkijos stačiatikių bažnyčios santykių laikinosios taisyklės“. Pastarąsias galėjo pakeisti tik Lenkijos stačiatikių bažnyčios visuotinis susirinkimas¹³, tačiau šalies vyriausybė neleido jo sušaukti iki 1938 m.

Kitas svarbus akcentas – kalendoriaus reforma. 1924 m. Lenkijos stačiatikių bažnyčia, Konstantinopolio patriarchato pavyzdžiu, įvedė naujo stiliaus (Grigaliaus) kalendorių. 1924 m. gegužės 17 d. Varšuvos metropolitas Dionisijus nurodė Vilniaus arkivyskupui Teodosijui įgyvendinti kalendoriaus reformą Vilniaus stačiatikių vyskupijoje¹⁴. Maskvos patriarchato šalininkai minėtą reformą laikė neteisėta ir bažnytiniame gyvenime laikėsi senojo stiliaus (Julijaus) kalendoriaus.

Išvardytų priežasčių pakako, kad Vilniaus mieste susitelktų stačiatikių bendruomenė, priešiška nusiteikusi įvykusioms permainoms

ir pasirengusi viešai deklaruoti ištikimybę nusilintajam arkivyskupui Eleuterijui, Maskvos patriarchatui ir senosioms vertybėms.

2. Vilniaus šv. Kotrynos parapijos įkūrimo aplinkybės 1924–1925 metais

Vilniaus šv. Kotrynos parapijos įkūrimas įbrėžtinamas kaip veiksmas, kilęs stačiatikių bendruomenėje „iš apačios“, parapijiečių (pasauliečių) iniciatyva. Pažymėtina, kad šis veiksmas neįgavo „masinio“ palaikymo. Manytina, jog taip atsitiko dėl to, kad nebuvo gauta paramos „iš viršaus“, t. y. Vilniaus stačiatikių dvasininkijos, kuri, išskyrus retas išimtis, nesipriešino Lenkijos stačiatikių bažnyčios vadovybei ir greitai prisitaikė prie permainų bei naujo vyskupijos vadovo Teodosijaus. Pavyzdžiui, prolenkiškai orientuotoje VSDK darbuose buvęs LSVT narys protojerėjus Aleksandras Sosnovskis. Greičiausiai šventikų „susitaikymo“ pavyzdys pasirodė užkrečiamas daugumai Vilniaus miesto stačiatikių bendruomenės.

Visgi opozicija arkivyskupui Teodosijui ir VSDK, nors ir neįtakinga, egzistavo. Jai neleido užgesti ir intensyviai palaikė Lietuvoje apsigyvenęs ir pretenzijų į valdytos vyskupijos dalį neatsisakęs arkivyskupas Eleuterijus. Jis toliau titulavosi „Lietuvos ir Vilniaus arkivyskupu“, nors faktiškai gyveno Kaune. Eleuterijus ne kartą raštu kreipėsi į Rytų Lietuvos stačiatikių dvasininkus ir bendruomenę, kviesdamas nepaklusti Lenkijos stačiatikių bažnyčios vadovybei ir boikotuoti jos nutarimus. Pavyzdžiui, 1923 m. vasario 26 d. Lenkijos stačiatikių bažnyčios sinodo posėdyje jo „destruktyvia“ veikla skundėsi laikinasis Vilniaus stačiatikių vyskupijos valdytojas vyskupas Aleksijus¹⁵, 1923 m. liepos 4 d. – arkivyskupas Teodosijus¹⁶.

¹³ 1923 m. rugsėjo 12 d. LSB sinodo nutarimas Nr. 401 // *Ibid.*, l. 62.

¹⁴ 1924 m. gegužės 17 d. Lenkijos stačiatikių metropolito Dionisijaus pranešimas Nr. 732 Vilniaus ir Lydos arkivyskupui Teodosijui // *Ibid.*, b. 27, l. 28; pamaldos, laikantis senojo stiliaus kalendoriaus, nebuvo visiškai uždraustos, tačiau tik parapijiečių pageidavimu ir tik greita privalomo naujojo stiliaus.

¹⁵ 1923 m. vasario 28 d. LSB sinodo nutarimas Nr. 77 laikinajam Vilniaus vyskupui Aleksijui // *Ibid.*, b. 24, l. 30.

¹⁶ 1923 m. liepos 8 d. LSB sinodo nutarimas Nr. 254 Vilniaus ir Lydos arkivyskupui Teodosijui // *Ibid.*, b. 24, l. 48.

Sunku nustatyti, kiek efektyvios buvo arkivyskupo Eleuterijaus pastangos mobilizuoti jam ištikimus stačiatikius Rytų Lietuvoje, tačiau Šv. Kotrynos parapijos įkūrimas simboliškai dalinę jo pastangų sėkmę.

Šaltinių analizė leistų teigti, jog pirmosios Maskvos patriarchatui ištikimų parapijiečių ir Vilniaus vyskupijos vadovybės nesutarimų apraiškos kilo 1924 m. rudenį¹⁷. Minėtų parapijiečių traukos centru tapo Vilniaus Dievo Motinos Apreiškimo (*Знаменская*) parapijos Šv. Kotrynos cerkvė. Konflikto pradžią liudija archyve aptiktas 1924 m. rugsėjo 3 d. VSDK posėdžio protokolo tekstas. Svarstytas Vilniaus ir Trakų dekanų šventiko V. Beliajevo pranešimas, kad neetatinis Šv. Kotrynos cerkvės šventikas Aleksandras Levickis¹⁸ 1924 m. rugpjūčio 1, 6 ir 15 dienomis, apsimetęs, kad turi arkivyskupo Teodosijaus leidimą, laikė mišias tik pagal senojo stiliaus kalendorių (pagal 1924 m. rugpjūčio 11 d. arkivyskupo Teodosijaus rezoliuciją, „kad neerzinti stačiatikių gyventojų“, šventikams leista aukoti mišias laikantis senojo stiliaus tik parapijiečių prašymu, tačiau savo iniciatyva – tik pagal naująjį stilių¹⁹). Jis buvo pamerktas už tai, kad pamaldose neminėjo Lenkijos stačiatikių bažnyčios vadovų vardų. Konsistorija minėto šventiko elgesį įvertino kaip

¹⁷ 1924 m. rugsėjo 3 (16) d. Šv. Kotrynos stačiatikių cerkvės parapijiečių kreipimasis į Vilniaus ir Lydos stačiatikių arkivyskupą Teodosijų // *Ibid.*, b. 34, l. 14.

¹⁸ A. Levickis (1864–1931) prieš Pirmąjį pasaulinį karą buvo Vilniaus gubernijos valdybos sekretoriumi, Vilniaus Šv. Nikolajaus cerkvės seniūnu. 1920 m. vyskupo Eleuterijaus paskirtas ir įšventintas antruoju Šv. Nikolajaus cerkvės šventiku, vėliau Lydos katedros klebonu. 1922 m. A. Levickis, nesutikęs pripažinti Lenkijos bažnytinės valdžios kanoniškumą, buvo atleistas iš pareigų. 1925 m. Lietuvos arkivyskupo Eleuterijaus paskirtas Vilniaus šv. Kotrynos parapijos šventiku.

¹⁹ Žr. arkivyskupo Teodosijaus rezoliuciją: 1924 m. liepos 24 d. Lenkijos vyriausybės atstovo Vilniaus krašte pranešimas Nr. 1640/I arkivyskupui Teodosijui // LVIA. F. 605, ap. 11, b. 34, l. 3.

veiksmą, „keliantį sumaištį Vilniaus Dievo Motinos Apreiškimo parapijos gyvenime“. Nutarėta uždrausti A. Levickiui laikyti pamaldas vienam asmeniškai ir leista jose tik patarnauti etatiniam cerkvės šventikui. VSDK nutarimą savo rezoliucija patvirtino arkivyskupas Teodosijus²⁰.

Pirmuoju Vilniaus šv. Kotrynos cerkvės stačiatikių bendruomenės atstovų atsaku į šventiko A. Levickio veiklos suvaržymą laikytinas 1924 m. rugsėjo 3 (16) d.²¹ kreipimasis į arkivyskupą Teodosijų, kuriame iš esmės buvo išsakyta priešiška jo atžvilgiu pozicija, prašant šio hierarcho leidimo melstis pagal savo sąžinę ir Maskvos patriarcho Tichono (Belavino) priesakus. Tarp kreipimasi pasirašiusių asmenų žymiausias buvo Lenkijos senatorius, aktyvus Stačiatikių bažnyčios Rytų Lietuvoje veikėjas arkivyskupo Eleuterijaus laikais Viačeslavas Bogdanovičius²².

1924 m. rugsėjo 6 (19) d. šv. Kotrynos bendruomenės atstovai pakartotinai kreipėsi į arkivyskupą Teodosijų, gana išsamiai ir ultimatyviai išdėstydami savo požiūrį į parapijos bei vyskupijos reikalus. Jie neslėpė savo nuomonės, kad bažnytinės teisės požiūriu Vilniaus vyskupijos vadovybė (arkivyskupas ir VSDK) buvo paskirta nesilaikant Stačiatikių bažnyčios kanonų. Minėtame kreipimesi buvo prašoma leidimo melstis Šv. Kotrynos cerkvėje su šventiku A. Levickiu, „kaip to reikalauja mūsų sąžinė, tačiau draudžia mūsų valdžia“, ir reaguota

²⁰ 1924 m. rugsėjo 13 d. VSDK pranešimas Nr. 3784 Vilniaus ir Trakų dekanui V. Beliajevui // *Ibid.*, b. 34, l. 12; 1924 m. rugsėjo 3 d. VSDK posėdžio protokolas Nr. 98 // *Ibid.*, b. 78, l. 30.

²¹ Rugsėjo 3 d. pagal senąjį stilių, rugsėjo 16 – pagal naująjį. Taip Šv. Kotrynos cerkvės parapijiečiai pabrėžė neigiamą nuostatą kalendoriaus reformos atžvilgiu.

²² 1924 m. rugsėjo 3 (16) d. Šv. Kotrynos stačiatikių cerkvės parapijiečių kreipimasis į Vilniaus ir Lydos stačiatikių arkivyskupą Teodosijų // LVIA. F. 605, ap. 11, b. 34, l. 14.

į gandas, jog VSDK ketino uždaryti Šv. Kotrynos cerkvę: „Iki Dievo Motinos Gimimo šventės išvakarių, t. y. rugsėjo 7 dienos senuoju stiliumi [20 d. naujuoju stiliumi – *aut. pastaba*], mes lauksime, Arkivyskupe, Jūsų atsakymo. Jeigu per šią šventę Jūs jėga mus paliksite be dvasinio prieglobsčio, tai, atleiskite, mes būsime priversti su Jumis pradėti atvirą kovą. [...] pareiškiame, kad ši kova bus tik moralinė, o pradėsime nuo šio kreipimosi paviėšinimo“. Kreipimąsi pasirašė Piotras Kalinkovas, Ana Korobovič, Vera Ševčenko ir kiti²³.

1924 m. rugsėjo 24 d. pranešime Nr. 3912 šv. Kotrynos bendruomenės nariams VSDK pacitavo 1924 m. rugsėjo 20 d. arkivyskupo Teodosijaus rezoliuciją, kurioje jis teigė iš esmės nedraudžias atlikti pamaldas pagal senąjį stilių, nes tokią galimybę patvirtino Lenkijos stačiatikių bažnyčios vyskupų susirinkimas. Paaiškinta, kad šventikui A. Levickiui buvo uždrausta laikyti pamaldas ir pagal senąjį, ir pagal naująjį stilių, nes jis ignoravo kalendoriaus reformą ir Lenkijos metropolito Dionisijaus bei vyskupų vardų paminėjimą pamaldose. Jam grėsi pašalinimas iš dvasininkų luomo²⁴. Analogiška VSDK pozicija buvo išdėstyta tos pačios dienos pranešime Nr. 3913 pridėdant, kad Šv. Kotrynos cerkvės raktas turi būti laikomas pas etatinį šventiką²⁵.

1924 m. rugsėjo 29 d. Vilniaus ir Trakų dekanas šventikas V. Beliajevas pranešė VSDK įpareigojęs Vilniaus Skaisčiausiosios Dievo Motinos Ėmimo į dangų katedros psalmininką Dovidovičių supažindinti su konsistorijos nutarimais Nr. 3912 ir Nr. 3913 šv. Kotrynos

bendruomenės atstovą P. Kalinkovą. Pastarasis atsisakė juos perskaityti, ant vieno pranešimo parašęs savo pastabą²⁶: „Su nekanoniška konsistorija neturiu jokių reikalų, todėl prašau manęs netrukdyti [jos] įsakymais ir nurodymais“²⁷.

Nepritarimas Lenkijos stačiatikių bažnyčios vadovybei ir jos administracinėms reformoms Vilniaus krašte virto šv. Kotrynos bendruomenės siekiu įkurti Maskvos patriarchatui lojalią parapiją. Anot spaudoje paskelbto senatoriaus V. Bogdanovičiaus pareiškimo, Vilniaus šv. Kotrynos parapijos įkūrimo idėja buvo deklaruota dar 1924 m. rugsėjo 6 d. dešimties asmenų grupės protokole, kuriame teigta: „Šios parapijos įkūrimo tikslas yra bažnytinis – kanoninio grynumo bažnyčios gyvenime išsaugojimas ir savęs apsaugojimas nuo būtinybės dvišališkai paklusti tai hierarchijai, kurios tu pagal sąžinę negali pripažinti teisėta“. Pareiškimo autorius paneigė nuomonę, kad kartu su kitais devyniais asmenimis „įkūręs kokią nors sektą“ ir teigė, kad jie niekada neatsikilo nuo stačiatikybės ir neketino atskilti ateityje, priešingai – išpažino visas stačiatikių tikėjimo dogmas bei buvo ryžtingi Stačiatikių bažnyčios kanonų gynėjai. V. Bogdanovičius, apibūdindamas bendruomenės dydį, laikėsi gana aptakios formuluotės. Jo teigimu, Žvėryne įkurta Šv. Kotrynos parapija jungė ne tik tuos dešimt žmonių, kurie kaip steigėjai pasirašė prašymą civilinei valdžiai dėl parapijos įregistravimo, bet ir visus stačiatikius, kurie „nepripažino ir nepripažįsta čia sukurtos metropolitų Georgijaus ir Dionisijaus hierarchijos bei jų be Susirinkimo žinios patvirtintos autokefalijos“. Pažymė-

²³ 1924 m. rugsėjo 6 d. Šv. Kotrynos stačiatikių cerkvės parapijiečių kreipimasis į Vilniaus ir Lydos stačiatikių arkivyskupą Teodosijų // *Ibid.*, l. 15–16.

²⁴ 1924 m. rugsėjo 24 d. VSDK pranešimas Nr. 3912 šv. Kotrynos cerkvės parapijiečiams // *Ibid.*, l. 18.

²⁵ 1924 m. rugsėjo 24 d. VSDK pranešimas Nr. 3913 šv. Kotrynos cerkvės parapijiečiams // *Ibid.*, l. 17.

²⁶ 1924 m. rugsėjo 29 d. Vilniaus ir Trakų dekanas V. Beliajevo pranešimas Nr. 334 VSDK // *Ibid.*, l. 19.

²⁷ 1924 m. rugsėjo 24 d. VSDK pranešimas Nr. 3913 šv. Kotrynos cerkvės parapijiečiams (P. Kalinkovo užrašas kitoje dokumento pusėje) // *Ibid.*, l. 20.

tina, kad V. Bogdanovičiaus pareiškime atsiribota nuo antivalstybinių nuostatų, deklaruojamas visiškas lojalumas Lenkijos valstybei ir akcentuojami išimtinai religiniai aspektai – likti kanoninio „tyrumo“ iki „teisėta kanoninė valdžia išspręs mūsų nesutarimus“²⁸.

Sunkiausias uždavinys, iškilęs Vilniaus Šv. Kotrynos parapijos įkūrimo iniciatoriams, buvo jos legalizavimas, t. y. siekis gauti Vilniaus valdžios įstaigų juridinį pripažinimą. Šio uždavinio įgyvendinimą sunkino Šv. Kotrynos bendruomenės narių bendradarbiavimas su Lietuvos arkivyskupu Eleuterijumi ir išankstinis Maskvos patriarchyto paramos užsitikrinimas. G. Šlevio teigimu, Šv. Kotrynos parapijos įkūrimas buvo suderintas pirmiausia su patriarchu Tichonu [o ne su Lenkijos stačiatikių bažnyčia – *aut. pastaba*], kaip ir šventiko Luko Golodo paskyrimas jos ganytoju²⁹. Tai patvirtina V. Bogdanovičiaus teiginys tarpukario Vilniaus spaudoje: „Su Maskvos patriarcho Tichono žinia ir palaiminimu, mūsų kanoninis arkivyskupas Eleuterijus 1924 m. rugsėjo 25 d. įsakymu Nr. 133 patvirtino parapijos įkūrimą bei paskyrė šventiką“. Anot jo, parapijos steigėjai turėjo ir Maskvos patriarchato Sinodo 1925 m. vasario 17 d. įsakymą Nr. 973, „su palaiminimu ir atitinkamais parašais“³⁰ (minėtų dokumentų originalų arba kopijų archyvuose aptikti nepavyko).

Manytina, kad minėti faktai tapo prasta rekomendacija Vilniaus šv. Kotrynos parapijai siekiant registracijos valdžios įstaigose. 1925 m. balandžio 7 d. (t. y. jau suderinus parapijos steigimo klausimą Maskvoje) buvo įteiktas jos atstovų prašymas Vilniaus vaivadijos valdybai

įregistruoti parapiją³¹. Vaivadijos valdyba atsakė tai padaryti ir, remdamasi dar 1906 m. spalio 17 d. Rusijos caro Nikolajaus II įsakymu, reikalavo prašymą paremti 50 parašų. 1925 m. rugsėjo 12 d., įvykdžiusi tą reikalavimą, Šv. Kotrynos parapijos steigėjų grupė pateikė Vilniaus vaivadijos valdybai naują registracijos prašymą. Šis prašymas nebuvo patenkintas motyvuojant, jog ne visi pasirašę asmenys buvo pilnamečiai ir Lenkijos piliečiai³².

1925 m. Vilniaus šv. Kotrynos stačiatikių bendruomenei nepavyko įregistruoti savo parapijos valdžios įstaigose, taip pat susikomplicavo jos santykiai su „oficialiosios“ Lenkijos autokefalinės stačiatikių bažnyčios ir Vilniaus vyskupijos vadovybe.

4. Anatemų paskelbimas

Šv. Kotrynos bendruomenės veikla 1924–1925 m. kėlė Vilniaus vyskupijos stačiatikių dvasininkijai nerimą. 1925 m. gegužės 20 d. jos atstovai susirinko į posėdį, kuriame buvo apsvarstyti visi dezorganizaciniai veiksniai, drumstę kasdienį bažnyčios gyvenimą. Konstatuota, jog Vilniaus stačiatikių vyskupijoje vyko „liūdni reiškiniai“, o jų priežastimis nurodyta drausmės stoka ir dvasinės valdžios autoriteto sunykimas. Ypač akcentuota padėtis Vilniuje, „vyskupijos centre, kur šiuo metu yra asmenų, leidžiančių sau kištis į vyskupijos vidaus reikalus, kritikuoti teisėtus bažnyčios vadovybės nutarimus ir priimti į savo globą visus, nenorinčius paklusti teisėtiems reikalavimams“. Išskirta kaip „ypač gundančiai“ veikusi dešimties asmenų grupė³³.

³¹ 1925 m. gegužės 15 d. Lenkijos stačiatikių metropolito Dionisijaus pranešimas Nr. 724 Vilniaus ir Lydos arkivyskupiui Teodosijui // LVIA. F. 605, ap. 11, b. 103, l. 27; Отлучение от церкви // Виленское утро, 16 июня 1925 г., №. 1330.

³² К истории патриаршего прихода // Наше время, 4 сентября 1936 г., №. 206.

³³ Протокол соединенного собрания пастырей г. Вильны и благочинных Виленской епархии 1925 г. мая 20 дня // Виленское утро. 5 июня 1925 г., №. 1319.

²⁸ *Богданович В.* Письмо в редакцию // Виленское утро, 5 июня 1925 г., №. 1319.

²⁹ *Шлевис Г.*, *op. cit.*, p. 113.

³⁰ *Богданович В.* Письмо в редакцию // Виленское утро, 5 июня 1925 г., №. 1319.

Sprendžiant iš spaudos publikacijų, Vilniaus arkivyskupas Teodosijus 1925 m. gegužės pradžioje pasikvietė „dešimtuką“ pas save, greičiausiai ketindamas išnaudoti paskutinę galimybę sugrąžinti „atskalūnus“ į „tikrąjį kelią“. Spaudos teigimu, pastarieji pateikė arkivyskupui „išsamius savo poelgių“ paaiškinimus, kurie buvo išsiųsti Lenkijos stačiatikių bažnyčios sinodui³⁴. Spėtina, kad šiuose paaiškinimuose neatgailauta, nes 1925 m. gegužės 15 d. Varšuvos metropolitas Dionisijus leido ekskomunikuoti dešimt Vilniaus Šv. Kotrynos bendruomenės narių: V. Bogdanovičių, Vasilių Čerepovič, Aną Korobovič, Jeleną Zavadskąją, Liudmilą Žebrovskąją, Jeleną Gomolicąją, Michailą Kochanovičių, Mariją Cimoščik, Nikolajų Cimoščiką ir Jakovą Glušenką³⁵. 1925 m. birželio 5 d. atskyrimui pritarė Lenkijos stačiatikių bažnyčios sinodas³⁶.

Konstatuotina, jog 1925 m. birželio 14 d. Vilniaus Šv. Dvasios vienuolyno cerkvėje pamaldų metu arkivyskupas Teodosijus perskaitė aktą tik apie devynių asmenų ekskomunikavimą. Vienas „dešimtuko“ narys – J. Glušenka paskelbė, kad buvo suklaidintas kitų Šv. Kotrynos parapijos steigėjų. Jis teigė nemokėjęs lenkų kalbos ir nesupratęs šia kalba parašyto dokumento, todėl pasikliovęs kitų asmenų paaiškinimais, kad kovojama dėl Šv. Kotrynos cerkvės apsaugojimo nuo uždarymo, o ne dėl savarankiškos parapijos steigimo. Jis sutiko atgailauti dėl savo poelgio, todėl sulaukė arkivyskupo Teodosijaus gailėstingumo³⁷.

³⁴ Отлучение от церкви // Виленское утро, 31 мая 1925 г., №. 1314.

³⁵ 1925 m. gegužės 15 d. Lenkijos stačiatikių metropolito Dionisijaus pranešimas Nr. 724 Vilniaus ir Lydos arkivyskupui Teodosijui // LVIA. F. 605, ap. 11, b. 103, l. 27.

³⁶ 1925 m. birželio 10 d. LSB sinodo nutarimas Nr. 277 // Ibid, b. 93, l. 22.

³⁷ 1925 m. birželio 16 d. Vilniaus ir Lydos arkivyskupo Teodosijaus pranešimas Nr. 1835 LSB sinodui // Ibid, b. 103, l. 26; Отлучение от церкви // Виленское утро, 16 июня 1925 г., №. 1330.

Pažymėtina, kad tarp atskirtųjų nebuvo pirmiau minėtų P. Kalinkovo ir V. Ševčenko, kurie, dėl autoriui nežinomų priežasčių, nepasirašę parapijos steigimo dokumento, išvengė bendraminčių likimo.

Atskyrimas suvaržė Vilniaus šv. Kotrynos stačiatikių bendruomenės galimybes dalyvauti miesto stačiatikių gyvenime ir pasmerkė ją egzistuoti izoliuotoje aplinkoje. Jos nariai neteko teisės į „bendrą maldą su ištikimaisiais“, dalyvavimą „oficialiosios“ bažnyčios pamaldose Lenkijos metropolijoje, jos teikiamus sakramentus ir apeigas, būti po mirties apraudoti ir palaidoti stačiatikių kapinėse. Su atskirtaisiais asmenimis nė vienas Lenkijos autokefalinėi Stačiatikių bažnyčiai ištikimas stačiatikis negalėjo turėti religinio pobūdžio ryšių, o dvasininkai – ir privačių³⁸.

Vilniaus šv. Kotrynos bendruomenės atstovai atskyrimo faktą vertino skeptiškai ir nelaukė jo teisėtu. 1929 m. lapkričio 30 d. pareiškime Vilniaus vaivadijos valdybai jie teigė: „Oficiali bažnyčios valdžia (nors mums ji nėra jokia valdžia) tų pačių metų birželį už šį veiksma „atskyrė“ mus, visus pasirašiusius, nuo bažnyčios. Mums, nepripažįstantiems tos valdžios, šis atskyrimas neturi jokios kanoninės ir teisinės reikšmės. Tačiau šis aktas nutraukė bet kokį vienijimąsi su ta hierarchija ir padarė neįmanomą ne tik paklusnumą jai, bet ir susitarimą su ja“³⁹. Taigi atskyrimas apibrėžtas kaip savotiškas santykių su „oficialiaja“ bažnyčia lūžis, nuo kurio abipusis kompromisas tapo neįmanomas.

Lenkijos autokefalinės Stačiatikių bažnyčios vadovybė, nubaudusi šv. Kotrynos bendruomenės narius, ėmėsi spręsti šventiko

³⁸ 1925 m. birželio 10 d. LSB sinodo nutarimas Nr. 277 // LVIA. F. 605, ap. 11, b. 93, l. 22.

³⁹ К истории патриаршатаго прихода // Наше время, 4 сентября 1936 г., №. 206.

A. Levickio statuso klausimą. 1925 m. gruodžio 9 d. minėtos bažnyčios sinodas patvirtino 1925 m. liepos 22–23 d. Vilniaus vyskupijos stačiatikių vadovybės nutarimą pašalinti jį iš dvasininkų⁴⁰.

5. Šv. Jekaterinos bendruomenės veikla po 1925 metų ir jos likvidavimas

Užuominos šaltiniuose liudija, kad Vilniaus šv. Kotrynos parapija egzistavo iki 1936 m. Iš spaudos publikacijų pavyko nustatyti, kad 1929 m. įvyko paskutinis šv. Kotrynos bendruomenės narių bandymas įregistruoti savo parapiją valdžios įstaigose. 1929 m. liepos 24 d. buvo įteiktas prašymas Vilniaus vaivadijos valdybai, atitikęs jos 1925 m. iškeltas sąlygas (52 pilnamečių bendruomenės narių, Lenkijos piliečių, parašai), tačiau iš ten gautas neigiamas atsakymas „ir netgi be nurodytų motyvų“⁴¹.

1929 m. lapkričio 30 d. šv. Kotrynos bendruomenės atstovų (V. Bogdanovičiaus, šventiko A. Levickio, psalmininko I. Peško) pareiškime Vilniaus vaivadijos valdybai jau nebeprašyta įregistruoti parapiją, o tiesiog išreiškiamas susitaikymas su nelegaliu jos statusu, deklaruojamas lojalumas Maskvos patriarchatui: „Dėl to [neįregistravimo – *aut. pastaba*] prašome vaivadijos ateityje mus laikyti vadinamosios visos Rusijos stačiatikių bažnyčios dalimi ir taikyti mūsų atžvilgiu Konstitucijos paragrafus (111–116) bei įstatymus, susijusius su Rusijos stačiatikių bažnyčia, kol šita nauja bažnytinė organizacija, vadinamoji „autokefalinė“ bažnyčia, neįgavo kanoniškumo savybių per susirinkimą ir Rusijos stačiatikių bažnyčios pripažinimą bei teisių per valstybinių

įstaigų ratifikavimą [...]“⁴². Pabrėžtina, kad Vilniaus šv. Kotrynos bendruomenė manė, jog jos juridinio statuso problemos sprendimas – geranoriškas Lenkijos stačiatikių bažnyčios ir Maskvos patriarcho susitarimas, kuriam pasiekti reikėjo keletu iš esmės neįmanomų sąlygų (pvz., sušaukti visuotinį Rusijos stačiatikių bažnyčios susirinkimą). Susidarė paradoksalinė situacija: Lenkijos stačiatikių bažnyčios požiūriu, Vilniaus šv. Kotrynos parapija buvo nelegali religinė organizacija, o Maskvos patriarcho požiūriu, ji vienintelė Lenkijoje laikėsi kanoninių principų. V. Bogdanovičius ją laikė Maskvos patriarchatui Europoje ir Amerikoje pavaldžių parapijų struktūros dalimi (kartu su „Kauno Lietuvos“, Vakarų Europos (3 Paryžiuje, 1 Berlyne) ir Amerikos parapijomis)⁴³.

1925–1936 m. Vilniaus šv. Kotrynos parapija egzistavo kukliomis materialinėmis sąlygomis. Spėtina, kad dar 1925 m. jos nariai neteko teisės melstis Šv. Kotrynos cerkvėje, kadangi ši priklausė „oficialiajai“ bažnyčiai. Parapijos maldos namais buvo paverstas Anos Korobovič butas (Saltoniškių g. 12). Dėl atsisakymo bendruomenei greičiausiai nutrūko ir finansinė parama, kurią Vilniaus ir Lydos stačiatikių vyskupija gaudavo iš Varšuvos. Finansiniai šaltiniai tapo Šv. Kotrynos parapijos narių asmeninis rūpestis.

Sunku nustatyti, kiek Vilniaus šv. Kotrynos parapija tiksliai turėjo narių. 1933 m. balandį Vilniaus Dievo Motinos Apreiškimo cerkvės šventikas protojerėjus N. Rogalskis pranešė Vilniaus vyskupijos vadovybei, kad jo vadovaujamos parapijos ribose veikė „grupė žmonių, vadinančių save Rusijos stačiatikių bažnyčios ištikimaisiais ir nepripažįstančių Lenkijos

⁴⁰ 1925 m. gruodžio 9 d. LSB sinodo nutarimas Nr. 591 // LVIA. F. 605, ap. 11, b. 93, l. 31.

⁴¹ К истории патриархаго прихода // Наше время, 4 сентября 1936 г., №. 206.

⁴² Ibid.

⁴³ Богданович В. В. Православная церковь в 1936 г. в Польше и за границей // Наше время, 2 января 1937 г., №. 1.

stačiatikių bažnyčios autokefalijos. Šiai grupei priskiriamos 5–6 šeimos, iš viso 20–25 asmenys⁴⁴.

Viename pokarinių lenkų istoriografijos leidinių teigiama, kad Maskvos patriarchato šalininkai Vilniaus krašte buvo rusai, tuo greičiausiai norint pabrėžti, kad kitos etninės grupės (baltarusiai ar ukrainiečiai) neturėjo taip aiškiai išreikštų nuostatų⁴⁵. Autoriui nepavyko aptikti duomenų apie Vilniaus šv. Kotrynos bendruomenės narių tautinę sudėtį.

Pažymėtina, kad šv. Kotrynos „namų cerkvėje“ kartais meldėsi ir „oficialiosios“ bažnyčios stačiatikiai. 1929 m. rugpjūtį Lenkijos stačiatikių bažnyčios sinode buvo svarstomas Vilniaus Dievo Motinos Apreiškimo cerkvės remonto klausimas nurodant, kad dėl jos prastos materialinės būklės (žiemą nesant šildymo) dalis Žvėryno stačiatikių patraukdavo į šv. Kotrynos „namų cerkvę“. Taigi buvo pripažinta, kad mažiau sąmoningi parapijiečiai išklysdavo iš „tikrojo kelio“⁴⁶.

1925–1936 m. Vilniaus šv. Kotrynos parapijai vadovavo trys dvasininkai. G. Šlevio teigimu, 1925 m. parapijos šventiku buvo paskirtas L. Golodas, bet trečiojo dešimtmečio pabaigoje jis susirgo ir, gydytojams rekomendavus pakeisti klimatą, išvažiavo į Prancūziją. Anot autoriaus, kol L. Golodas buvo išvykęs, pamaldos šv. Kotrynos cerkvėje nebuvo laikomos iki 1932 m.⁴⁷ Remiantis tarpukario Vilniaus spaudos publikacijomis, 1925–1931 m. šv. Kotrynos parapijai vadovavo šventikas A. Levickis⁴⁸. 1931 m. rugpjūtį jis mirė, sulau-

kęs 67 metų amžiaus. Tų pačių metų spalį bendruomenės ganytojo pareigas perėmė protojerėjus Viačeslavas Jakubovičius. Iki Pirmojo pasaulinio karo jis buvo žinomas kaip II, III ir IV Rusijos dūmų narys, rinktas Minsko gubernijoje, Rusijos pilietinio karo metais dalyvavo baltųjų judėjime, Lenkijai įsigalėjus buvusiose vakarinėse Rusijos imperijos teritorijose, užėmė šventiko vietas keliose Gardino ir Polesės vyskupijų parapijose. 1931 m. V. Jakubovičius neturėjo jokios parapijos ir greičiausiai buvo gana solidaus amžiaus, kadangi sukako 40 metų nuo jo tarnystės pradžios⁴⁹. Tarpukario Vilniaus spaudoje teigiama, kad vienas šv. Kotrynos parapijos šventikas [konkrečiai neįvardytas – *aut. pastaba*] perėjo į ją iš Lenkijos autokefalinės Stačiatikių bažnyčios, tarnavo toje parapijoje pusantrų metų ir grįžo atgal. Šį spaudos apibūdinimą atitiko vienintelis protojerėjus V. Jakubovičius. Žinoma, jog 1932 m. rugpjūčio 8 d. A. Korobovič „namų cerkvėje“, V. Jakubovičiui atlaikius mišias, paminėtos pirmosios šventiko A. Levickio mirties metinės. Spaudoje buvo puikiai įvertintas parapijos choras, vadovaujamas I. Peško. Tą pačią dieną šv. Eufrosinijos kapinėse įvyko A. Levickio paminklo pašventinimas⁵⁰.

Protojerėjui V. Jakubovičiui pasitraukus, 1932–1936 m. Vilniaus šv. Kotrynos bendruo-

⁴⁴ Protojerėjus N. Rogalskio „Žinios apie bažnyčios padėtį Vilniaus m. Dievo Motinos Apreiškimo parapijoje“ (1933 m.) // LVIA. F. 605, ap. 12, b. 1560, l. 341.

⁴⁵ The Orthodox Eastern Church in Poland, p. 34.

⁴⁶ 1929 m. rugpjūčio 24 d. LSB sinodo nutarimas Nr. 212 // LVIA. F. 605, ap. 11, b. 97, l. 32.

⁴⁷ Шлевис Г., *op. cit.*, p. 113–114.

⁴⁸ 1931 m. liepą A. Levickį aplankė jo brolis Joanas Levickis, kuris gyveno Lietuvoje ir buvo Kybartų parapi-

jos šventikas. J. Levickis Vilniuje viešėjo ketletą dieną, per kurias spėjo suteikti broliui sakramentus, aukoti mišias šv. Kotrynos cerkvėje ir įteikti arkivyskupo Eleuterijaus apdovanojimą; Из жизни Виленской св. Екатеринбургской патриаршей общины // Наше время, 16 июля 1931 г., №. 164.

⁴⁹ Из жизни Виленской Патриаршей Св. Екатеринбургской Общины // Наше время, 29 октября 1931 г., №. 254.

⁵⁰ Панихида // Наше время, 5 февраля 1932 г., №. 29.

menės šventiku buvo minėtas L. Golodas⁵¹. Prieš tai, nuo 1928 iki 1932 m., jis gyveno Prancūzijoje, vadovavo dviem stačiatikių parapijoms, priklausiusioms metropolito Eulogijaus (Georgijevskio) jurisdikcijai. Teigiama, kad L. Golodą dirbti į Vilnių prieš mirtį kvietė protojerėjus A. Levickis⁵². L. Golodui teko išgyventi vietos valdžios spaudimą ir parapijos likvidavimo rūpesčius. Spaudos teigimu, 1935 m. Vilniaus seniūnija uždraudė jam trejus metus gyventi Vilniuje ir laikyti mišias. 1936 m. sausį miesto valdžios iniciatyva buvo užantspauduota šv. Kotrynos „namų cerkvė“, o tų pačių metų balandį šventikas L. Golodas buvo nuteistas šešiams mėnesiams arešto už draudimo atlikti apeigas nesilaikymą, birželį – nubaustas administracine bauda už sutanos dėvėjimą, o rugpjūtį – išsiųstas iš Vilniaus⁵³. Šiuos faktus iš esmės patvirtino ir V. Bogdanovičius, pridurdamas, kad 1936 m. pabaigoje bendruomenė įteikė skundą dėl Vilniaus seniūnijos veiksmų administraciniam teismui, tačiau praėjus aštuoniems mėnesiams nuo įteikimo jis nebuvo svarstytas⁵⁴.

Išvados

Promaskvietiškos šv. Kotrynos stačiatikių parapijos įkūrimas 1924–1925 m. buvo negausios Vilniaus miesto stačiatikių bendruomenės da-

lies protestas prieš integraciją į Lenkijos stačiatikių bažnyčios struktūrą. Pagrindine šv. Kotrynos parapijos steigėjų ir narių nepasitenkinimo priežastimi tapo Lenkijos stačiatikių metropolijos įgyvendintos administracinės reformos Rytų Lietuvoje – Maskvos patriarchatui ištikimo Vilniaus ir Lietuvos arkivyskupo Eleuterijaus pašalinimas iš katedros (1922 m.) ir jo šalininkų veiklos suvaržymai bei Lenkijai lojalaus statytinio arkivyskupo Teodosijaus paskyrimas (1923 m.), taip pat Lietuvos stačiatikių vyskupijos tarybos likvidavimas ir prolenkiškos Vilniaus stačiatikių dvasinės konsistorijos įkūrimas (1923 m.). Be to, minėtos parapijos atsiradimą inspiravo Lenkijos stačiatikių bažnyčios siekis atsiskirti nuo Maskvos patriarchato ir, be dalyvavimo bei pritarimo, gauti iš Konstantinopolio patriarcho autokefalijos teises.

Pažymėtina, kad Vilniaus šv. Kotrynos parapijos teisinis statusas dėl negatyvaus valdžios įstaigų požiūrio liko neįtvirtintas, todėl 1925–1936 m. egzistavusi parapija įgavo nelegalios religinės organizacijos įvaizdį ir neplėtojo visavertės visuomeninės veiklos, veikdama izoliuotai nuo Vilniaus miesto stačiatikių bendruomenės. Šią izoliaciją stiprino svarbiausios Vilniaus šv. Kotrynos parapijos nuostatos – Lenkijos stačiatikių bažnyčios vadovybės kaniškumo, jos paskelbtos autokefalijos, nutarimų ir reformų (administracinių ir kalendoriaus) nepripažinimas, lojalumo Maskvos patriarchatui bei nušalintajam Vilniaus ir Lietuvos arkivyskupui Eleuterijui deklaravimas, įprastų religinių tradicijų (senojo kalendoriaus) išlaikymas. Reikia pasakyti, kad pagrindinis Vilniaus šv. Kotrynos parapijos įkūrėjų kritikos objektas buvo ne tiek Lenkijos stačiatikių bažnyčios autokefalijos idėja, kiek pasirinktas jos įgyvendinimo būdas, t. y. vienašališkas problemos sprendimas, nesiekiant susitarimo su

⁵¹ L. Golodas minimas 1927 m. liepos 4 d. VSDK protokole. Jis buvo pakviestas vienos iš trijų seserų Koreckų [nenurodyta kurios – *aut. pastaba*] į Mikniškių dvarą, kur laikė pamaldas Koreckų šeimos koplyčioje, nors LSB uždraudė jam eiti dvasininko pareigas. Šventiko P. Rupyšovo teigimu, minėtoji sesuo buvo nusiteikusi prieš LSB vadovybę ir autokefaliją. Konsistorija nutarė prašyti Vilniaus vaivada imtis priemonių prieš L. Golodą.

⁵² К истории патриаршского прихода в Вильне // Наше время, 5 сентября 1936 г., №. 207.

⁵³ К судьбе патриаршского прихода в Вильне // Наше время, 18 августа 1936 г., №. 191.

⁵⁴ Богданович В. В. Православная церковь в 1936 г. в Польше и за границей // Наше время, 2 января 1937 г., №. 1.